

Він був готовий робити ідіотські жести, аби підштовхнути події. Будь-які.

Ю. Несбе. «Таргани»

Пролог. Казка

*Б*ув, де не був, був десь на світі один хлопець.

При хрещенні батьки дали йому ім'я Адамик.

Мала його родина дуже багато дітей, і всі бідували. Братики та сестри Адамика часто не доживали навіть до юного віку. Тож батьки віддавали дітей у панські слуги.

При панському дворі можна було завжди отримати щось із багатого столу — не мав тамтешній пан вигоди від того, аби його слуги хворіли та помирали з голоду. Та якщо раптом котрийсь із них хворів, того не лікували. Навіщо, коли таких слуг пан міг брати до свого маєтку, щойно захотів. У тих краях він був єдиним настільки заможним багатцем, а простий люд міг вижити, лише слугуючи панові, ніяк інакше.

А ще завів тамтой пан ось який порядок. Коли хворів служник, юнак або дорослий муж, вірні панські слуги завозили його далеко в лісову хащу, припинали до дерева і там лишали на поталу дикому звірові. Хто зможе вижити — значить, обдунив долю. Ну, а не зможе, то теж доля його така. Відтак рідним нещасного про се не говорили. Казали звичайно: забрали, мовляв, вашого батька, сина, чоловіка чи брата на війну за королівським наказом. А що не повернувся назад, так на те вона й війна. Варто ж хворобі хапнути дівку чи молоду жінку, — з нею чинили так само. Лише казали родичам: взяли вашу доньку, сестру, дружину чи маму до покоїв

королівни, щоб довічно там слугувала. І то велика честь, раз сама королівна запрошує.

Та люди аж такими дурними не були. Здогадувалися, що насправді сталося з їхніми синами й доньками, сестрами і братами, мужами та жонами, батьками й матерями. Але ніхто про це голосно ніколи не говорив. Бо пан теж дурним не був: розумів, яку надію залишає людям. Мовляв, нехай вони більше своїх близьких ніколи не побачать живими чи мертвими, зате знатимуть — мужчини поклали голову на полі грізної битви за великого короля і за край свій, за батьківщину. А жінки живуть при королівському дворі, все у них є, все добре, і для чого щасливицям пам'ятати злидений рідний дім.

Ось у що вірили люди в тому краї. Але все одно як чули, що котрогось забрали до королівського війська, а котрусь — до покоїв королівни, серце падало мало не до п'ят, усе в грудях холонуло, світ перед очима темнів. Відтак усе одно ніхто не міг нічого вдіяти. Такі порядки завів тамтешній пан, і всі довкола вважали його мудрим, чесним та благородним.

Скоро чи не скоро, спіткала страшна доля й Адаміка. Побачив пан, що його слугу вже вітер хилитає, щоки бліді, очі запали, дихання важке, мов у побитого собаки, — звелів одного дня своїм вірним поплічникам узяти Адаміка й завезти подалі, в чорний ліс. Довго йшли кати разом із хлопцем, аж під вечір дісталися туди, де рідко сонце пробивається крізь дерева, де завжди холодно і вогко, де виють дикі голодні звірі та повзають по землі потворні слизькі отруйні гади. Розгледіли панські слуги, що Адамік зовсім поганий, та й вирішили навіть не в'язати його до дерева. Просто кинули в колючі кущі, повернулися та й пішли собі геть.

Усю ніч, до ранку лежав бідний Адамік під кущем, поворухнутися не міг, до смерті готувався. Та котрий хижак до нього підійде, носом понюхає, лапою

торкнеться, той повертається і йде собі геть. Не схожий був Адамик на живу істоту, не видавався звірам ласою здобиччю. Коли підповзала до хлопця яка гадина, то перелазила через нього, мов через безтілесну зогнилу колоду, та й повзла собі далі.

На ранок пробилося крізь хащі сонячне проміння. Прогнало світло страхи нічні. Розплющив Адамик очі, зрозумів — живий. І додало це йому сили. Вирішив хлопець не чекати далі смерті. Як міг підвівся на чотири, потім — на дві, та й посунув уперед, куди очі бачили. Довго чи ні йшов так, але нарешті вийшов на невелику галявину. Уздрів просто посеред неї джерельце. Струменіло воно з-під землі, вода вабила свіжістю, а коли хлопець припав до струмка спраглими губами, виявив: вода ся крижана, аж зуби зводить, та неймовірно чиста й смачна, навіть трохи солодкувата. Багато ковтків зробив Адамик, ніяк напиться не міг. Потому врешті напився — і тут-таки, біля джерельця, заснув міцним сном.

Довго чи ні він спав отак, але коли розплющив очі, відчув — знову сили прилили до його тіла. Куди й поділася хвороба! Все бачив перед собою чітко, темрява з очей зникла, руки-ноги вже не тремтіли, хворобою розбиті. Легко скочив Адамик на рівні, й таке його враз охопило, мов на світ заново народився. Чув у собі неймовірну силу, готовий був гори зрівняти, ріки осушити, чорний ліс викорчувати, на його місці своїми руками велику кам'яницю звести. Ось так одужав Адамик.

Тоді вирішив він не повертатися назад. Раз поховали його — хай так і йде. Звів собі недалеко від джерельця хижу, почав жити в ній самотнім відлюдником. Усе, що для життя треба, ліс йому давав. А спрагу завжди невсипуще джерело тамувало.

Багато так часу сплигло чи ні, аж ось приходить до Адамика вночі марево не марево, сон не сон, видіння не видіння. Ніби прокидається хлопець на своєму

лежаків, вкритому свіжими гілками, а в ногах стоїть старий чоловік. Сивий, мов лунь, борода біла, до колін сягає. Кучма сріблястого волосся краями до плечей дістає. Одяг теж увесь білий, і говорить старий таке:

— Бачу, хлопче, лишився ти живий у тяжку для себе годину. Знай: вдячний маєш бути цьому джерелу. Не кожен здатен знайти до нього шлях. Але багато хто хоче. Бо вода в цьому джерелі цілюща. Хворих лікує, рани затягує, друге життя дає. І то не лише людині, а й усякій живій тварі. Воду таку називають живою. Багато років я був хранителем цього таємного джерела. Тепер твоя черга. Пильнуй, гляди, Адамику, жива вода мусить допомагати людям.

Сказав так — і ніби розчинився з темрявою. Злився з нею, наче й не приходив ніколи. Коли Адамик розплющив очі, довго не міг зрозуміти: сон він бачив чи білий дідо справді приходив. Надто дивним видалося хлопцеві це чарівне видіння.

Подумав-подумав Адамик — і захотів перевірити почуті вночі слова старого. Розрізав собі пальця гострим каменем. Кров заюшила по руці з глибокого порізу. Скропив Адамик водою зі свого джерела рану — о диво, вона зразу ж затягнулася, просто на очах. Став палець, мов новий, ніби ніколи до того часу його каменем не пошкоджували.

Ще подумав трохи Адамик, і зробив так: змайстрував пращу, заклав туди камінь, прицілився в пташку, збив її з дерева. Камінь влучив пташці точно в голову, майстерно навчився хлопець полювати на дичину. Приклав Адамик пташку до вуха: не дихає, швидко холодне тільце. Скропив тоді хлопець мертве тіло джерельною водою — знову, о диво, пташинка враз затріпотіла, розкрила дзьоба. Як влив хлопець у той дзьоб трошки води, пташка змахнула крилами, вирвалася з рук, ширнула вгору, піднялася вище верхівок дерев, заспівала голосно й радісно.

Переконався тоді Адамик: вода в цьому таємному джерелі справді жива. Сивий дідो йому не привидівся. Став тепер хлопець хранителем джерела.

І знаходили до нього потаємні стежки різні люди. Не часто, але все ж доходили. З різних місць добиралися вони, кожен чи кожна хотіли собі міцного гарного тіла та довгого, як не вічного життя. Одну лиш умову говорив щасливцям Адамик: із собою живої води не брати. А шлях сюди без великої потреби нікому не відкривати. Людина сама мусить стати сильною, тільки коли зовсім погані справи, зовсім неспроможний хто сам собі раду дати — тоді стежка до таємного джерела йому відкриється. Друга умова: на триваліший час біля таємного джерела не лишатися. Не терпить воно багатьох хранителів.

Скоро чи не скоро, а прийшов одного дня до чорного лісу по живу воду змарнілий старий чоловік. Тіло ранами вкрите, рука скалічена, з усього видно — старий вояк. Назвався Матеєм, розказав, як довго й трудно шукав путь до таємного джерела, припав до живої води та й заснув міцним сном. Довго так лежав, а коли розплющив очі, то побачив Адамик, як загоїлися рани Матеєві, як зміцнів і навіть помолодшав старий вояк за короткий час, як заблищали його очі спрагою до нових ратних подвигів. Низько вклонився Матеї хранителеві джерела, ще кілька разів припав до нього та й пішов собі геть.

А за якийсь час навіть до відлюдника Адамика в чорному лісі докотилася лиха слава про Матея. Як повернувся він назад, одразу ж зібрав велике військо та пішов війною чи не на весь світ. Не брали Матея ні куля, ні шабля, тому, зачувши про нього, знані ратники воліли не опиратись, а самі виносили йому ключі від міст, котрі взялись обороняти. У захоплених без бою містах чинили Матеї та його вояки страшні погроми, безчинства й насильства. Хто з людей не корився, — помирили

від руки Матея у страшних муках. І дуже скоро захопив жорстокий Матей як не весь світ, так велику його частину.

— Горе мені! — закричав Адамик. — Це ж я сам відрив йому таємне джерело! Це ж на моїх очах він набув нелюдської сили! На моїх очах отримав нове вічне життя! Що мені робити, Господи? Через мене гинуть цілі міста та села, народи через мене кров'ю вмиваються!

Упав згорьований Адамик на землю перед джерелом, зомлів, завмер непорушно. Довго так лежав чи не довго, аж раптом приходить до нього білий дідо. Борода нижче колін сягає, срібне волосся краями плечей торкається. Став біля Адамика й промовляє:

— Не картай себе, чоловіче. Не міг ти знати, з яким наміром хто до цього джерела приходить. Ти допоміг напівживому пораненому воякові. А той відчув у собі велику силу і став чудовиськом у людській подобі. Знати цього, чоловіче, ти ніяк не міг.

— Що ж робити? — прошепотів тоді нещасний Адамик. — Невже треба взяти кайло і закопати це джерело назавжди? Хай лихі люди не шукають його, а помирають своєю смертю, раз ніхто інший не здатен позбавити від них світ!

— А як же ті, кому джерело справді потрібне, щоби продовжити справи добрі? — суворо й водночас хитро мовив до нього білий дідо. — Ні. Відтепер буде так. Хто прийде до таємного джерела з добрими намірами та світлими думками, кому життя потрібне для гарних корисних справ, для того вода лишиться живою. А хто замислив чорне й лихе, тому вода перетвориться на мертву. І помре лиходій страшною смертю, щойно чорний намір спаде в його підступну голову.

Сказав так білий дідо — і розчинився у темряві. Коли Адамик розплющив очі, то побачив довкола

залиту сонцем галявину. Почув дзюркіт джерела. Не зміг зрозуміти, правдою се було чи ввижалося йому. Бо нічого довкола не змінилося.

Жив собі Адамик хранителем таємного джерела далі. Багато часу сплигло чи ні, а прийшла до джерела немолода вже жінка, сіра з лица. Пожалілася: хворіє, змарніла та постаріла передчасно. Муж перестав любити, зовсім уваги не звертає, навіть погляду кривого не кине. Як припала до води — вклякла біля джерельця. Коли отямилася, побачив Адамик: змінилася жінка, повернулася до неї врода, вся вона сяjala, отримавши нове життя. Вклонилася незнайомка хранителю низенько й пішла собі геть, та лиш краю галявини дісталась, як повалилася лицем униз, завмерла. Наблизився до неї Адамик, глянув, торкнув її рукою — а вона нежива.

Підказало йому щось: хотіла ця жінка свого чоловіка за зраду вбити. Разом із ним — усіх дівчат, на яких той оком накидав. Щойно подумала про це, відчувши життєдайні сили, як перетворилася жива вода на мертву і забрала життя тієї, котру опанували чорні думки та лихі наміри.

Тепер зрозумів Адамик: джерело дасть життя людям добрим, кому воно справді потрібне, і забере в людей злих. Згодом дійшло до лісового відлюдника: знайшлася і на жорстокого Матея гідна сила. Здолали того лиходія, розбіглося його чорне військо, мертве тіло Матея спалили на великому вогнищі, а люди на radoщах палили такі вогнища по всьому світі й танцювали довкіл них, перемогу святкуючи.

Зробив тоді Адамик таке: кожному, хто знаходив стежку до таємного джерела, розказував, коли ця вода стане живою й цілющою, а коли — мертвою та вбивчою. Розійшлися з часом чутки про живу та мертву воду, що тече з одного джерела.

Ось так люди й дізналися цю казку.

1. Грибна пора

Щойно зайшла в ліс, гумові чоботи стали вологими від збитої вранішньої роси.

Чоботи баба Галя заправила у сині трикотажні спортивні штани, здуті на колінах. Натягнула спортивки на грубі колготи — Тонька, продавчиня із сільпо, принесла їй тиждень тому, сказала — великий дефіцит, тільки для своїх притримує. Коли баба Галя полізла по гроші, Тонька замахала руками, мов розганяла довкола себе бджіл: як можна, ви що, ми ж *свої* люди, якось уже залагодимо справу. Вкотре пообіцяла посигналити, коли в сільпо телевізор закинуть чи холодильник.

Телевізор, навіть чорно-білий, бабі Галі не потрібен. Вона вважала це гріхом. Правда, не сам телеприймач. Його люди придумали, а плоди людського розуму слід поважати. Як об'ємна прямокутна коробка, начинена різними мудрими деталями, телевізор нікому й нічим зашкодити не міг. Так само, як радіо: стоїть собі біла пластмасова *точка* з дірочками, навіть для краси підходить, якщо зовні прилад зроблений зі смаком. Ні, баба Галя вважала не просто шкідливим — навіть гріховним те, що лунало з радіо й телевізора.

Таких брехунців у себе в хаті вона тримати не збиралася. Холодильник ще придасться, хоча в неї льох є, як у всіх сільських хатах, і то доволі прохолодний. Жили ж люди раніше без холодильників...

І без більшовиків вони теж колись жили.

Десь навіть тепер живуть, ось тільки в тих краях баба Галя ніколи не була. І навряд чи колись буде.

Жінка неквапно йшла лісом, придивляючись перед собою. По гриби Галина Дорош ходила, скільки себе пам'ятає, зі своєю бабою спочатку, потім — із мамою, нині сама вибирається. Інакше не можна, вона з цього живе. Щоправда, не тільки з цього. Проте гриби давали бабі Галі змогу не просто зводити кінці з кінцями, як багато хто у довколишніх селах: жила вона значно краще, ніж навіть деякі передові колгоспники з їхнього колгоспу імені Паризької Комуни.

Знаючи всі грибні місця в лісі, котрий вважала своїм другим домом та могла ходити ним із заплученими очима, Галина Дорош, тим не менше, завжди з початком грибної пори вибиралася на тихе полювання найпершою. Якщо решта грибників вважали це все ж таки забавою, відпочинком та можливістю хоч на певний час урізноманітнити бідне меню *совецького* колгоспника, для баби Галі дари лісів віднедавна стали чи не єдиними годівниками.

Старою вона ще не була: у наступному, вісімдесят другому році, їй виповниться лише шістдесят. Чоловік помер давно, і в такому місці, про яке Галина Таназіївна згадувати не любила: за згадку про такі місця вголос запросто могли якщо не заарештувати, то затримати й привезти в міліцію — напевне. Діти, дві доньки, роз'їхалися. Старша в Києві, одружена з військовим, чоловік недавно отримав підполковника, і донька дуже з цього тішиться. Менша закінчує навчання в Тернополі, комсомольська активістка, тож напевне соромиться матері, про яку писали в обласній газеті, й то не раз. Навіть поквапилася вискочити заміж за першого-ліпшого Соколова: надто часто в неї питали, чи не має вона якогось стосунку до Галини Дорош, тієї забитої *відьми*, статтю про яку обговорювали у них на комсомольських зборах як показову.

Погляд зачепився за мухомор із ядуче-кривавою круглою шапкою. Поруч виткнувся ще один, менший, проте такий самий яскраво-червоний. Усякий раз, натрапляючи в лісі на мухомори, баба Галя не стримувала кривої посмішки: газета писала, ніби вона у своїй релігійній забитості дійшла до того, що сушить мухомори, їсть їх та впадає в релігійний транс. Ні, не так — автор статті, позаштатний кореспондент обласної молодіжки «Ровесник», худий патлатий хлопчина в окулярах із товстими скельцями, просто побачив у неї на столі кілька мухоморів, нічого не запитав, потім дав волю фантазії.

Те ж саме — з відьмою. Справді, Галину Дорош не лише в рідному селі, а й навіть у сусідніх районах називали саме так. Але відьмою вона була для лекторів товариства «Знання» чи, приміром, для дітей — так називала баба Галя студентів Тернопільського педагогічного. Там училась її менша донька, і вона, аби не клювали, так само записалася до якогось Клубу вояволичих атеїстів. І лектори в сірих піджаках з червоними партквитками, дбайливо захованими до внутрішніх кишень, і студенти разом із акторами обласного муздрамтеатру, з початком начального року починали їздити по клубах та школах області. Розповідаючи про священників, цих «шущманів у рясах», науковий атеїзм та релігію як знаряддя пропаганди «українського буржуазного націоналізму».

Благо, в меншій доньки стало розуму не їздити з такими лекціями до рідного села. Скільки ще житиме, Галина Дорош, певна річ, не знала. Та скільки б не лишилось їй, до кінця життя пам'ятатиме, як мала — так вона називала меншу доньку, — зателефонувала Тоньці на сільпо з переговорного пункту. Знала, що Антоніна для її матері — довірена особа відтоді, як баба Галя вилікувала її від безпліддя, без жодних аптек та медицини, своїми, тільки їй відомими методами. Власне, через

здатність лікувати людей там, де офіційна медицина або розводить руками, або киває на нестачу ліків і радить шукати препаратів за кордоном, через знайомих, Галину Дорош й прозвали відьмою. Це партійні з комсомольцями, ті, хто довіряв їй, називали просто — бабою, бабкою, іноді бабцею...

Уздівши великий мурашник неподалік групки розкиданих у траві мухоморів, баба Галя усміхнулася до себе: ось воно, знайоме місце! Присівши, пошаруділа у траві рукою із затиснутим у ній ножиком і задоволено гмикнула: ось він, перший на сьогодні білий гриб. Мухомори поруч із мурашниками — особлива прикмета, орієнтир, маячок. Поки не спала роса, гриби треба шукати, і вони будуть. Чого будуть — є, ось вони: міцні білі ніжки, оксамитові коричневі капелюшки. Перший, другий, трошки далі — ще пара. Встигай тільки кланятися.

Отже, вкотре пригадалося бабі Галі, донька через Тоньку із сільпо попросила в матері допомоги. Пояснила ситуацію, Антоніна розказала: дівка сльози насилу стримувала, голос у трубці бринів. Часу не так багато було, та Галина Дорош знала, як треба діяти. Ніколи подумати не могла, що донька зважиться на такий крок і попросить матір про те, про що сама навіть думати боялася. Рейсовий автобус до Кременця їздив через їхнє село тричі на тиждень, і бабі Галі пощастило: вже завтра можна було передати через водія доньці пакуночок. Той візьме та віддасть на автовокзалі іншому, який їхатиме на Тернопіль, такий канал зв'язку працював давно і певно. Жінка часто просила шоферів, її знали всі і з різних причин не відмовляли. Кожен або сам хоча б раз звертався до баби Галі з Гайворона, або це доводилося робити їхнім родичам та знайомим. Тож водій торбочку взяв, передав далі, донька зустріла.

Нічого мати їй не пояснювала, жодної записки не передавала. Дівчина просто була донькою своєї мами. Сама знала, що робити з порошком, котрий матір старанно загорнула у вирваний із зошита в клітинку аркушик і для певності перетягнула гумкою. Вже наступного дня донька пішла в студентську поліклініку, її обстежили, не зрозуміли, від чого так заболів живіт, про всякий випадок узяли тест на вагітність, переконалися — все в нормі й дали звільнення від усього на тиждень. Ось так донька змогла відсидітися вдома, коли агітбригада з Клубу войовничих атеїстів поїхала в Гайворон боротися з релігійним дурманом.

А той хлопчина в окулярах навіть у страшних снах не міг побачити, що Галина Дорош робить із сушеними мухоморами. В міських аптеках такого точно нема. Але жіночі хвороби лікує давно й надійно, ще ніхто не скаржився. Особливо допомагають їй «мухоморні» ліки жінкам у певні дні. Один дядько аж із Кременця досі їй дякує з okazji: жінку тепер може порати будь-будь, та ще й, каже по секрету, не одну, а були ж і в нього сумні для мужчин часи у порівняно молодому віці. Робота нервова, хай спробує хтось викладати науковий комунізм...

Нині мухомори бабу Галю не цікавили. Крім неї, тут їх ніхто не бере, і її мухомор від неї не втече. Більше потреби було саме в білих грибах та бабках. Дільничний Козуб звик із початком сезону отримувати кілька баночок маринованих грибочків. Він узагалі при звичаївся щось мати з Галини Дорош, закриваючи очі на те, що вона, по суті, лише рахується прибиральницею у школі, аби отримувати шістьдесят рублів на місяць — єдина можливість мати хоч якусь зарплату.

У колгоспі баба Галя ані дня не працювала.

Спочатку ще чоловік прикривав, маючи службу. Потім, коли його забрали і він помер у дурдомі, треба було щось придумати, аби не мозолити очі радянській владі.

Козуб міг би прикривати її просто так, баба Галя вилікувала його тещу, не давши розвинутися раку шийки матки. Але радянський міліціонер не був би радянським міліціонером, якби не користався службовим становищем. Тим більше — тут, у сільській глушині, куди не всяка машина заїде, а рейсові автобуси восени й навесні можуть інколи не заїхати, грузнуть у грязюці...

Ось і урочище Сиве.

Хто й чому його так назвав, не знала навіть баба Галя. Скільки себе пам'ятала, це місце визначали саме так, і тут, в урочищі Сивому, водилися не лише білі, а й хрящі та моховики. Цих грибів майже ніхто не брав. Або лінувалися щось із ними робити, або просто не вважаючи за їстівні.

Вона ж чудово давала їм раду, і Тонька, найдовіреніша особа, часом навіть приторговувала ними, передаючи разом із висушеними біляками на спецзамовлення для кількох тернопільських ресторанів і закритих їдалень для партійного керівництва. Селами в ягідні та грибні сезони їздили непоказні кур'єри, переважно на позашляхових оранжевих «Нивах». Вони знали, куди їхати, до кого, скільки треба платити і на що ці гроші списати. Антоніна взялася за посередництво між ними та бабою Галею, бо до неї вони точно не ризикнуть заявитися навіть неофіційно: репутація дорога.

Почепивши за велику зручну ручку луб'янець на руку, Галина Дорош обережно спустилася некрутим схилом в урочище Сиве. Вона боялася послізнутися, роса на високій траві ще трималася, під ногами було мокро. Завершивши спуск, віддихалася, поправила хустку, край якої трошки збився на очі, пошукала замашну палицю — озброївшись такою, гриби шукати легше, від частих нахилень у неї вже починала боліти спина, треба пролікуватися зміною отрутою...

Зачепилась очима за потрібну палицю.

Тоді побачила людину.

Чоловік лежав під дубом долілиць і, здавалося, спав.

Та вдосвіта тут, у лісовій глушині, на самому дні урочища, просто так спати ніхто не буде. Випадково сюди ніхто не заходить, і баба Галя раптом дуже захотіла, щоби це був хтось із знайомих грибників. Хтось, хто з доброго дива вирішив прилягти зрання на вологу від роси серпневу травичку, подрімати на свіжому повітрі. Але, навіть не наблизившись, Галина Дорош чудово розуміла: це не так.

Коли підійшла ближче й навіть обережно гукнула, чоловік не ворухнувся. Не було поруч із ним і кошика. Та й одягнений він був не для лісової мандрівки.

Раптом немолоду жінку охопив страх. Вона, знаючи це урочище й цей ліс уздовж та впоперек, боялась — ось зараз хтось недобрий вийде з-за дерев, і вона не встигне навіть слова сказати, опиниться долі поруч із цим незнайомцем. Але жах тримав її недовго. Мотнувши головою та кілька разів перехрестившись, Галина обережно поставила кошик на траву, нахилилася до лежачого, поклала руку на плече. Трошки зусиль — і ось чоловік перекинутий на спину.

Мертві очі дивилися просто в ранкове небо.

За своє життя Галина Дорош вже бачила трупи. Дорослою застала війну. Ховалася по лісах від бомбових дощів, утікала від вивезення на роботу до Німеччини. Згодом її родина чи не єдиною на все село повірила повстанській листівці, знялася та втекла від переселення до Сибіру. Воєнні й повоєнні роки привчили юну Галину до того, до чого дівчата звикати не повинні: дивитися на вмерлих наглою смертю без трепету та переляку, лише з покірним смутком.

Але, поглянувши у ці мертві очі та лише тепер упізнавши того, кого знайшла в урочищі, жінка зробила крок назад, не втрималася, сіла на землю.

І закричала.